

Paksi Borbála - Elekes Zsuzsanna

**A 11.-12. ÉVFOLYAMOS KÖZÉPISKOLÁSOK ALKOHOL- ÉS DROGFOGYASZTÁSA
BUDAPESTEN 2004-BEN**

Addiktológia 2004. 3.

Absztrakt:

Célkitűzések: Az elmúlt évek alkohol- és drogepidemiológiai kutatásai jelezték a főváros, illetve a szerhasználó magatartások kialakulása tekintetében a középiskolás kor fokozott érintettségét. Ugyanakkor Budapesten a középiskolás évek teljes spektrumára vonatkozóan nem rendelkezünk alkohol-, ill. drogepidemiológiai információkkal. A kutatás ezt a hiányosságot kívánta pótolni.

Módszer: A vizsgálat a budapesti 11.-12. évfolyamos középiskolások iskolatípus és évfolyam szerint rétegzett, nettó 1571 fős mintáján, az ESPAD standardok szerint zajlott.

Eredmények: A 11.-12. évfolyamos budapesti diákok közel fele fogyasztott már életében valamilyen szert biztosan droghasználati céllal, többségük tiltott drogot. Alkoholt ebben az életkorban gyakorlatilag már minden fiatal fogyasztott, kétharmaduk az előző hónapban is ivott, egyötödük hat vagy több alkalommal. A megkérdezettek háromnegyed része életében legalább egyszer, egyharmaduk a kérdéskört megelőző hónapban is volt részeg.

Kulcsszavak:

normál populációs önbevallásos vizsgálatok, középiskolás vizsgálatok, alkohol- és drogfogyasztás közvetlen indikátorai, prevalencia értékek, fogyasztási gyakoriságok, első használat.

Paksi Borbála - Elekes Zsuzsanna

ALCOHOL AND DRUG CONSUMPTION OF SECONDARY SCHOOL STUDENTS IN THE 11TH AND 12TH GRADE IN BUDAPEST IN 2004

Abstract:

Goals: In the last years the alcohol and drug epidemiology researches showed that the capital was exposed to the problem in a higher rate and the secondary school students were most at risk concerning substance use behaviours. But we had no information about alcohol and drug use of each secondary school grade in Budapest so far. The research described in this article wanted to fill in the gaps.

Methods: The survey was conducted on the net sample of 1571 students in the 11th and 12th grade, stratified by grade and school type, according to the ESPAD standards.

Results: Almost half of the secondary school students in the 11th and 12th grade in Budapest have already abused drugs, most of them illicit drugs.

Practically all youngsters have already drunk alcohol in this age range. Two-third of them drank alcohol in the last month as well, 20% of them six or more times. 75% of the students have already been drunk at least once in their lives. One-third of them were drunk in the last month as well.

Key words:

General population self-reporting surveys, secondary school surveys, direct indicators of alcohol and drug consumption, prevalence rates, frequencies of use, first use.

A KUTATÁS CÉLJA ÉS ELŐZMÉNYEI

Középiskolások körében az első nemzetközi standardoknak is megfelelő hazai – köztük fővárosi - drogepidemiológiai kutatások az 1992/93 tanévben készültek az Európa Tanács Pompidou Csoportja által kidolgozott módszertani ajánlásokból kiindulva, az általuk kidolgozott kérdőív felhasználásával (Elekes, Paksi 1993a,b). Ezt követően további 6 alkalommal, több mint 10 éves időszakot felölelve zajlottak Budapesten – a nemzetközi összehasonlíthatóság követelményének eleget téve - elsősorban a 16 éves diákokra fókuszáló alkohol és drogepidemiológiai kutatások (Elekes, Paksi, 1996; 2000a; 2000b; Paksi, 2002; 2003b), részben az ESPAD¹ vizsgálatok (Hibell, et al., 1997, 2001, 2002) részeként, részben azok közötti időszakokban. 2001-ben és 2003-ban a 18 év feletti népesség körében is megtörténtek az első ilyen irányú vizsgálatok (Paksi, 2003b,c).

Mindezek a kutatások többek között jelezték azt, hogy a főváros drogérintettsége meghaladja az ország más részeinek érintettségét, másrészt feltárták, hogy a drogkipróbálás, illetve a különböző szerhasználó magatartások, szokások tekintetében a középiskolások jelentik az egyik leginkább veszélyeztetett korosztályt.

Mindezidáig azonban Budapesten a középiskolás évek teljes spektrumára vonatkozóan közvetlenül nem rendelkezünk sem alkohol- sem drogepidemiológiai információkkal. Nem ismertük azt, hogy mennyire elterjedtek a különböző szenvedélymagatartások a középiskolás éveik végén járó diákok körében, nem tudtuk, hogy milyen annak a fogyasztói magatartások szerinti, vagy társadalmi-demográfiai háttértényezők mentén kirajzolódó mintázata. Nem volt

¹ Az ESPAD program célja összehasonlító adatok gyűjtése Európa középiskolásainak dohányzásáról, alkohol- és egyéb drogfogyasztásáról. A program 1995-ben indult, és 4 évente rendszeresen megismétlésre kerül, melynek következtében lehetőséget ad a fiatalok fogyasztási szokásaiban bekövetkezett változások mérésére, az országoként eltérő trendek összehasonlítására.

A kutatási program a Swedish Council for Information on Alcohol and other Drugs (CAN) kezdeményezésére és szervezésében, az Európa Tanács Pompidou Csoportja támogatásával jött létre.

információnk az ezekhez való viszonyulásokról, gondolkodásmódokról. A jelen írás alapját képező kutatás² keretében ezt a hiányosságot kívántuk pótolni.

A kutatás célja, az ESPAD vizsgálatok standardjainak megfelelő – a korábbi, más populációkon végzett kutatásokkal összehasonlítható – alkohol- és drogepidemiológiai vizsgálat lebonyolítása a 11.-12. évfolyamos fővárosi középiskolások körében.

A KUTATÁS MÓDSZERE: CÉLPOPULÁCIÓ, A MINTA, ILLETVE AZ ADATFELVÉTELI MÓDSZER LEÍRÁSA

A kutatás adatfelvétele 2004. márciusában történt. A vizsgálat célpopulációját a budapesti középfokú oktatási intézményekben (gimnáziumokban, szakközépiskolákban, illetve szakiskolákban) 11.-12. évfolyamon tanuló fiatalok képezték.³

1.tábla: A 11.-12. évfolyamos mintakeretbe tartozó tanulók száma és aránya évfolyamonként és iskolatípusonként, Budapesten

ISKOLATÍPUS	11. ÉVFOLYAM		12. ÉVFOLYAM		ÖSSZESEN	
	TANULÓK SZÁMA	TANULÓK ARÁNYA	TANULÓK SZÁMA	TANULÓK ARÁNYA	TANULÓK SZÁMA	TANULÓK ARÁNYA
SZAKISKOLA	4024	9,3	3022	7,0	7046	16,3
GIMNÁZIUM	9776	22,6	8977	20,7	18753	43,3
SZAKKÖZÉPISKOLA	9222	21,3	8317	19,2	17539	40,5
ÉVFOLYAMONKÉNT ÖSSZESEN	23022	53,1	20316	46,9	43338	100,0

Forrás: OM Statisztikai Tájékoztató 2002/2003-as tanévre vonatkozó adatai

A kutatás a célpopuláció reprezentatív mintáján készült. A minta kiválasztása során iskolatípus és évfolyam szerint rétegzett, véletlen mintavételi eljárást alkalmaztunk, melynek során a mintavételi egységet az egyes iskolai osztályok jelentették.

² A kutatás Budapest Főváros Önkormányzatának támogatásával készült.

³ A mintakeret feltöltése során kiemelt figyelmet fordítottunk a felhasznált információk validálására, s csak ezt követően választottuk ki a mintát.

2.tábla: A Budapesti 11.-12. évfolyamos mintakeretbe tartozó iskolai osztályok száma, és átlagos osztálylétszámok iskolatípusok és évfolyam szerint

ISKOLATÍPUS	11. ÉVFOLYAM		12. ÉVFOLYAM	
	OSZTÁLYOK SZÁMA	ÁTLAGOS OSZTÁLYLÉTSZÁM	OSZTÁLYOK SZÁMA	ÁTLAGOS OSZTÁLYLÉTSZÁM
SZAKISKOLA	175	23,0	146	20,7
GIMNÁZIUM	356	27,5	342	26,2
SZAKKÖZÉPISKOLA	341	27,0	339	24,5
ÉVFOLYAMONKÉNT ÖSSZESEN	872	26,4	827	24,6

Forrás: OM Statisztikai Tájékoztató 2002/2003-as tanévre vonatkozó adatai

A tervezett 2000 fős bruttó mintanagyság, és az OM Statisztikai Tájékoztató 2002/2003-as tanévre vonatkozó adatai alapján a budapesti 11.-12. évfolyamos célpopulációban a becsült rétegenkénti átlagos osztálylétszámoknak megfelelően összesen 79 osztály került kiválasztásra.

3.tábla: A budapesti 11.-12. évfolyamos mintába kiválasztott iskolai osztályok száma iskolatípus és évfolyam szerint

ISKOLATÍPUS	11. ÉVFOLYAM	12. ÉVFOLYAM	ÖSSZESEN
SZAKISKOLA	8	7	15
GIMNÁZIUM	16	16	32
SZAKKÖZÉPISKOLA	16	16	32
ÉVFOLYAMONKÉNT ÖSSZESEN	40	39	79

Az iskolai, illetve osztály szintű visszautasításokat rétegzési szempontok szerint illesztett pótmintából menet közben pótoltuk. Végleges mintakiesés a kiválasztott osztályok 5%-ában, azaz 4 esetben történt, így ténylegesen 75 osztály került megkérdezésre. A vártnál nagyobb arányú hiányzások miatt a 9.-10. évfolyamra átlagosan jellemző 25,5 fős osztálylétszám helyett átlagosan 20,95 főt sikerült az egyes osztályokban elérnünk (82%). A kutatás során összességében tehát 78%-os mintaelérést sikerült megvalósítani, melynek eredményeként adatbázisunk 1571 tanuló válaszait tartalmazza. Az elért mintanagyság a standard hibát 95,5%-os megbízhatósággal $\pm 2,5\%$ -ban maximálja.

4.tábla: A megkérdezett tanulók száma iskolatípus és évfolyam szerint

ISKOLATÍPUS	11. ÉVFOLYAM	12. ÉVFOLYAM	ÖSSZESEN
SZAKISKOLA	122	93	215
GIMNÁZIUM	408	297	705
SZAKKÖZÉPISKOLA	344	307	651
ÉVFOLYAMONKÉNT ÖSSZESEN	874	697	1571

A lekérdezett mintát – a mintakiesések miatt torzulások korrigálására - a reprezentációs kritériumok (iskolatípus és évfolyam) szerint utólagos súlyozással a célpopuláció eloszlásának megfelelően arányosítottuk. Az alkalmazott súlyokat, és a minta súlyozás utáni szerkezetét lásd az 5. 6. táblázatban.

5.tábla: Az egyes reprezentációs kategóriákban alkalmazott súlyok

ISKOLATÍPUS	11. ÉVFOLYAM	12. ÉVFOLYAM
SZAKISKOLA	1,1957	1,1779
GIMNÁZIUM	0,8686	1,0957
SZAKKÖZÉPISKOLA	0,9718	0,9821

6.tábla: A súlyozott minta reprezentációs kritériumok szerinti eloszlása (az összesen mintában szereplő tanuló százalékában)

ISKOLATÍPUS	11. ÉVFOLYAM		12. ÉVFOLYAM	
	FŐ	%	FŐ	%
SZAKISKOLA	146	7,8	110	7,0
GIMNÁZIUM	354	26,0	325	20,7
SZAKKÖZÉPISKOLA	334	21,9	301	19,2
ÉVFOLYAMONKÉNT ÖSSZESEN	834	55,6	736	46,9

Az adatfelvétel az ESPAD adatfelvételi standardjai szerint zajlott:

- önkitöltős kérdőívvel
- osztályos megkérdezéssel
- az iskolától független, a vizsgált korosztályhoz életkorban közelálló (szociológia, illetve tanár szakos egyetemi hallgatók), az adatfelvételt megelőzően külön felkészítésben részesített kérdezőbiztosok bevonásával,
- az adatfelvétel során minden szinten – iskolai, osztály, és tanuló szintjén is – érvényesítve az önkéntesség, és az anonimitás elvét.

megfigyelt jelenséggel összhangban (Paksi, 2003) – a tiltott szerek használata más, legálisan hozzáférhető visszaélésre alkalmas szerekhez képest ma már elterjedtebb. A valamilyen visszaélésre alkalmas szerrel valaha próbálkozók döntő többségét (86,3%-át) a tiltott szereket (is) kipróbálók teszik ki. Ugyanakkor nem hagyható figyelmen kívül az a tény, hogy a visszaélésszerű gyógyszerhasználók között a tiltott szerek elterjedtsége másfélszerese a sokasági átlagnak.

8.tábla: *A különböző fogyasztói magatartások életprevalencia-értékei (Budapest, 11.-12. évfolyam, 2004-ben, a válaszolók %-ában)*

	ÉLETPREVALENCIA
TILTOTT DROG FOGYASZTÁS ⁴	47,5
BIZTOSAN DROGHASZNÁLATI CÉLÚ SZERFOGYASZTÁS ⁵	48,4 ⁶
VISSZAÉLÉSSZERŰ GYÓGYSZERHASZNÁLAT TELJES ÉRTÉKE	29,1
VISSZAÉLÉSSZERŰ GYÓGYSZERHASZNÁLAT BIZTOSAN	6,7
DROGHASZNÁLATI CÉLÚ SZERFOGYASZTÁS NÉLKÜL	
TILTOTT VAGY LEGÁLIS SZERHASZNÁLAT EGYÜTTESÉN	55,2

A valaha valamilyen tiltott drogot kipróbálók több mint kétharmada (69,5%-a) az előző évben is, s kétötöde (40,3%) pedig az elmúlt évben is fogyasztott valamilyen tiltott szert. A vizsgált populációban a tiltott drogok éves prevalenciaértéke 33,1%, havi prevalenciája pedig 18,4%.

A visszaélésszerű gyógyszerhasználat esetében a rövididejű prevalenciák felé haladva ennél jobban csökken a fogyasztók aránya, az elmúlt évben 17%, az elmúlt hónapban, pedig mindössze a válaszolók 6,5%-a fogyasztott valamilyen visszaélésre alkalmas gyógyszert orvosi rendelvény nélkül vagy alkohollal kombinálva..

⁴ A tiltott drog kategória az alábbi szereket tartalmazza: kannabisz, heroin, egyéb opiát, kokain, crack, amfetamin, ecstasy, LSD, mágikus gomba, GHB.

⁵ A „biztosan droghasználati célú szerfogyasztás” kategória a tiltott szereken túlmenően az inhaláns, és a patron/lufi használatot is magában foglalja.

⁶ A biztosan droghasználati célú drogfogyasztás életprevalencia értéke (48,4%) legfeljebb $\pm 2,5\%$ -os hibát tartalmaz.

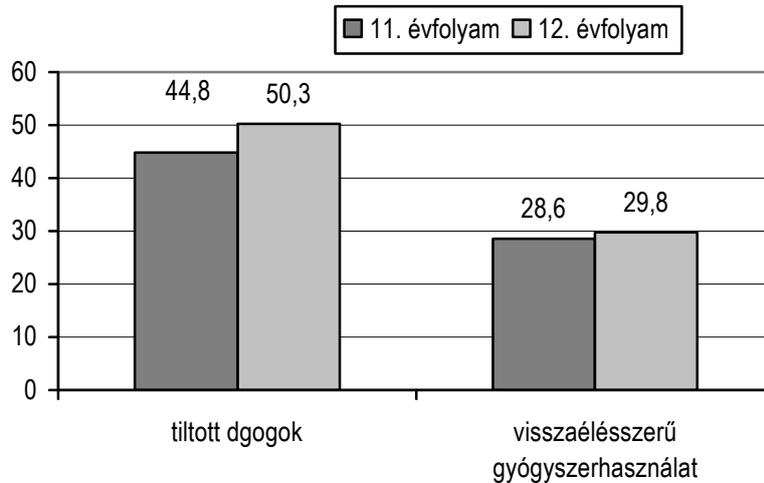
9.tábla: A különböző fogyasztói magatartások különböző időszakra vonatkozó összevont prevalencia-értékei (Budapest, 11.-12. évfolyam, 2004-ben, a válaszolók %-ában)

	A VÁLASZOLÓK SZÁZALÉKÁBAN	A VALAHA PRÓBÁLÓK SZÁZALÉKÁBAN
BIZTOSAN DROGHASZNÁLATI CÉLÚ FOGYASZTÁS		
ÉLETÉBEN HASZNÁLT	48,4	100,0%
AZ ELŐZŐ 12 HÓNAPBA HASZNÁLT	33,3	69,5%
AZ ELMÚLT 30 NAPBAN HASZNÁLT	18,5	39,4%
VISSZAÉLÉSSZERŰ GYÓGYSZERHASZNÁLAT		
ÉLETÉBEN HASZNÁLT	29,1	100,0%
AZ ELŐZŐ 12 HÓNAPBA HASZNÁLT	17,4	57,4%
AZ ELMÚLT 30 NAPBAN HASZNÁLT	6,5	22,0%
TILTOTT VAGY LEGÁLIS SZERHASZNÁLAT		
EGYÜTTESEN		
ÉLETÉBEN HASZNÁLT	55,2	100,0%
AZ ELŐZŐ 12 HÓNAPBA HASZNÁLT	39,5	71,7%
AZ ELMÚLT 30 NAPBAN HASZNÁLT	22,1	40,9%

A különböző időszakra vonatkozó prevalenciák tehát méginkább azt jelzik, hogy 2004-ben a tiltott szerek használata a leginkább elterjedt visszaélés szerhasználat a fővárosi 11.-12 osztályos diákok körében.

A tiltott drogok összesített életprevalencia-értéke tekintetében évfolyamonként szignifikáns ($p=0,018$) – de a vizsgálat hibahatárát figyelembe véve azt épphogy csak meghaladó – különbség jelentkezik. A patron/lufi valamint az inhaláns fogyasztás, illetve a visszaélés szerű gyógyszerhasználat összesített életprevalencia értékeiben viszont nem mutatkozik eltérés a 11. és a 12. évfolyam között.

1. ábra: Az összesített életprevalencia értékek a 11. és a 12. évfolyamon (a válaszolók %-ában)

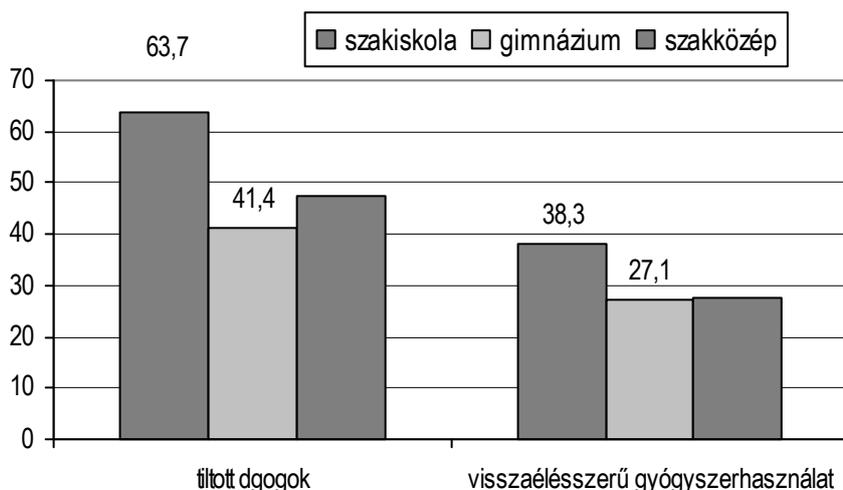

A 2003-as budapesti vizsgálat adataival összehasonlítva, - ahol a 10 évfolyamon a biztosan droghasználati célú szerhasználat életprevalencia értéke 35% volt (Paksi, Elekes, 2003) - a 11. évfolyamra 10 százalékponttal - azaz 35%-ról, 45%-ra - növekedett a drogokkal kapcsolatba került diákok aránya⁷. A 11. és a 12. évfolyam között - figyelembe véve a korábbi vizsgálatokban az utóbbi 4 évben évente átlagosan jelentkező 1,6 százalékpontos prevalenciaérték növekedést is (Paksi, Elekes, 2003) - már valamelyest kisebb, mintegy 7 százalékpont lehet az új kipróbálók aránya.

Képzéstípusonként mindegyik fogyasztási magatartás esetében szignifikáns, és azonos mintázatú eltérések mutatkoznak. Mind a tiltott szerek összesített prevalencia értékében, mind az inhalánsok valamint a patron/lufi használatában, mind pedig a visszaélészerű gyógyszerhasználat terén az érettségit adó képzések, elsősorban a gimnáziumok relatív védettség jelenik meg, az érettségit nem adó szakiskolai képzésekkel szemben. ($p < 0,0001$)

⁷ Az ESPAD negyedik hullámának részeként végzett 2003-as magyarországi középiskolás vizsgálat a 8.-9.-10. évfolyamra vonatkozott, melynek kiegészítéseként a budapesti 9.-10. évfolyamos mintát felülreprezentáltuk. A kutatás a célpopuláció reprezentatív mintáján készült. A minta kiválasztása során – a jelen írás tárgyát képező vizsgálat mintavételi metodikájával megegyezően - iskolatípus és évfolyam szerint rétegzett, véletlen mintavételi eljárást alkalmaztunk, melynek során a mintavételi egységet az egyes iskolai osztályok jelentették (Paksi, Elekes, 2003). A 2003-as vizsgálat során megkérdezett 10. évfolyamos populáció sokasági szinten megegyezik a jelenlegi 11.-es évfolyammal.

2. ábra: Az összesített életprevalencia értékek aszerint, hogy a kérdezett milyen képzési típusban tanul (a válaszolók %-ában)

A különböző fogyasztói magatartások összesített életprevalencia értékeiben – minden időtartamra vonatkoztatva) jelen kutatásban is szignifikánsan megjelenik a szokásos nemi mintázat. A tiltott drogok esetében a fiúk, a visszaélészerű gyógyszerhasználat esetében a lányok prevalencia-értékei magasabbak. A két fogyasztási típus azonban egymást kiegyenlíti, így a valamilyen visszaélésre alkalmas szert valaha, az előző évben, vagy az elmúlt hónapban fogyasztók esetében – szintén megszokott módon - nem jelentkezik nemi különbség.

10.tábla: Az összevont életprevalencia-értékek nemenként a 11-12. évfolyamos budapesti középiskolások körében (a válaszolók százalékában) 2003-ban

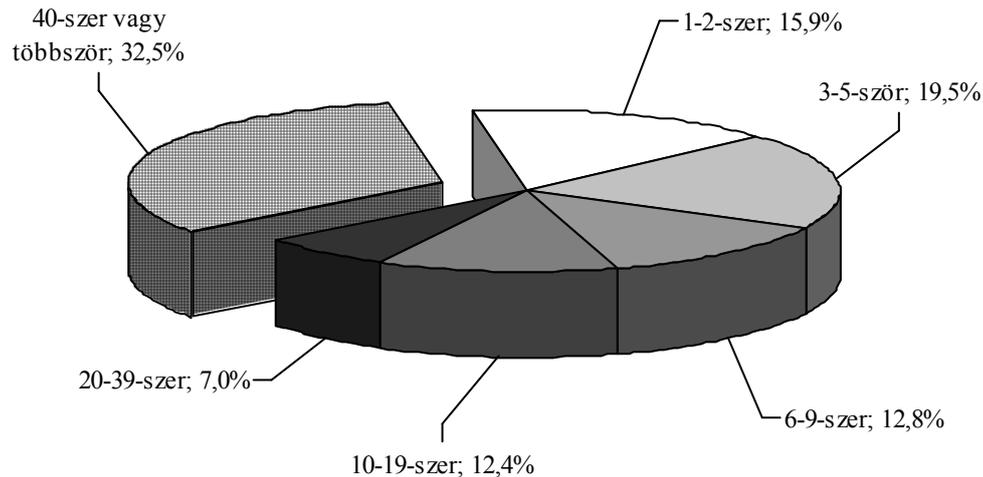
DROGOK	FIÚ	LÁNY	SZIGN. (p)
TILTOTT VAGY LEGÁLIS DROG ÖSSZESEN	55,1	55,2	nsz
BIZTOSAN DROGHASZNÁLATI CÉLÚ FOGYASZTÁS ÖSSZESEN	51,5	44,9	0,006
TILTOTT DROGOK ÖSSZESEN	50,3	44,3	0,011
VISSZAÉLÉSSZERŰ GYÓGYSZERFOGYASZTÁS ÖSSZESEN	22,1	36,5	<0,0001

A fogyasztás gyakorisága

A fogyasztási gyakoriságok alapján azt mondhatjuk, hogy a tiltott szerek fogyasztása a 11.-12. évfolyamon nemcsak a legtöbb diákot érintő, de a leggyakoribb használattal jellemezhető visszaélészerű szerhasználó magatartás. A valaha valamilyen tiltott szert használók közel egyhatoda ugyan életében mindössze 1-2 alkalommal használt bármilyen tiltott drogot, másik

egyharmaduk pedig ennél többször, de kevesebb mint 10 alkalommal. Azonban a fogyasztók fele (51,9%-a) már életében több mint tíz alkalommal használta a tiltott szerek valamelyikét, s közel egyharmaduk (a válaszolók 15%-a) pedig már több mint negyvenszer.

3. ábra: *A tiltott drogok fogyasztási gyakorisága (a drogkipróbálók százalékában, 2004. Budapest, 11.-12. évf.)*

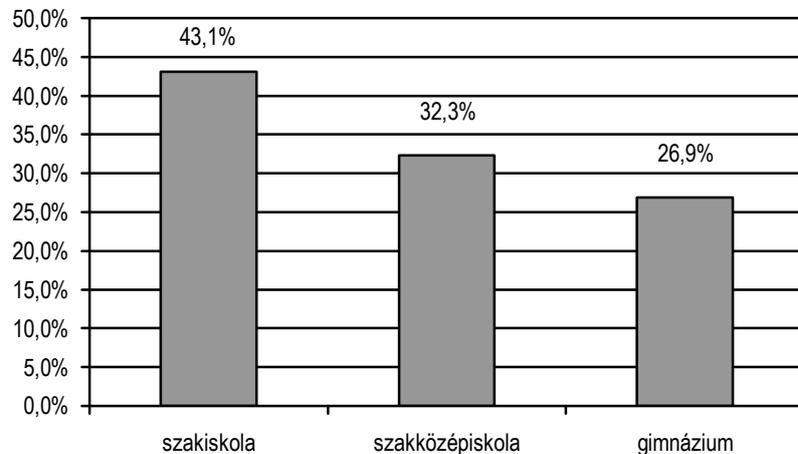

A legálisan hozzáférhető szerek esetében ennél sokkal kisebb arányban jellemző az ismételt használat. A legális de biztosan csak droghasználati céllal fogyasztható szerek (szípu, patron/lufi) esetében a valaha használók közel kétötöde csak 1-2 alkalommal használta e szerek valamelyikét, és „csak” minden hatodik fogyasztó tekinthető rendszeres – negyven vagy annál többször – használónak. Hasonlóképpen a visszaélészerű gyógyszerhasználat esetében is inkább a próbálkozás jellegű használat jellemző. A valaha próbálkozók háromnegyede 10 alkalomnál kevesebbszer élt valamilyen visszaélésre alkalmas gyógyszerrel orvosi rendelvény nélkül, vagy alkohollal kombinálva, s közülük is közel minden második, (azaz a valaha fogyasztók közel 35,4%-a) mindössze 1-2 alkalommal próbálkozott. Rendszeres fogyasztásra utaló, 40 vagy több alkalommal való használatot pedig csak minden tizennegyedik gyógyszerfogyasztó jelzet.

Sem a tiltott drogok, sem egyéb biztosan droghasználati célú szerfogyasztások, sem a visszaélésszerű gyógyszerhasználat gyakoriságában évfolyamonként nem mutatkozik szignifikáns különbség.

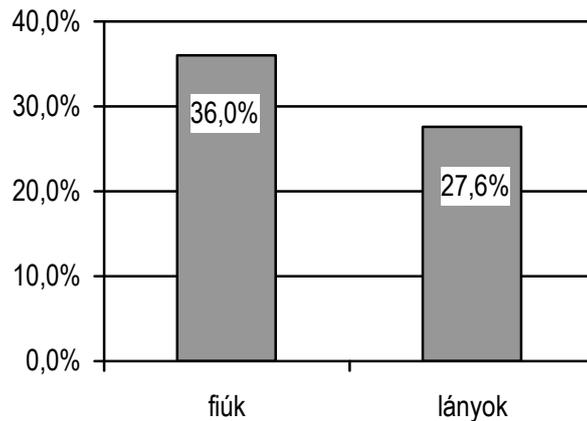
Képzési típusok szerint viszont a tiltott drogok használatának gyakoriságára vonatkozó adatok fokozni látszanak a szakképzésben résztvevő diákok nagyobb fokú veszélyeztetettségével kapcsolatos korábbi – a prevalenciaértékek kapcsán tett – megállapításunkat. Ugyan a visszaélésszerű gyógyszerhasználat esetében nem mutatkozik eltérés a különböző képzési típusban tanuló diákok körében, azonban a tiltott drogok – és egyéb, biztosan droghasználati célú szerhasználatok – esetében szignifikánsan ($p=0,017$) nagyobb arányú a rendszeres droghasználat előfordulása a szakiskolai, illetve kisebb mértékben a szakközépiskolai képzési típusban tanuló diákok körében.

4. ábra: *A tiltott drogokat 40-szer vagy annál többször használók aránya a különböző képzési típusokban tanuló fogyasztók körében (a drogkipróbálók százalékában, 2004. Budapest, 11.-12. évf.)*

Hasonló megállapítást tehetünk a nemek szerinti különbségek vonatkozásában is. A tiltott drogok fogyasztása tekintetében nem csak nagyobb a fiúk érintettsége, de fiú fogyasztók esetében szignifikánsan gyakoribb is a rendszeres használatra utaló, valamilyen tiltott drogot eddigi életük során legalább 40 alkalommal használók aránya.

5. ábra: *A tiltott drogokat 40-szer vagy annál többször használók aránya a fiú és a lány fogyasztók körében (a drogkipróbálók százalékában, 2004. Budapest, 11.-12. évf.)*

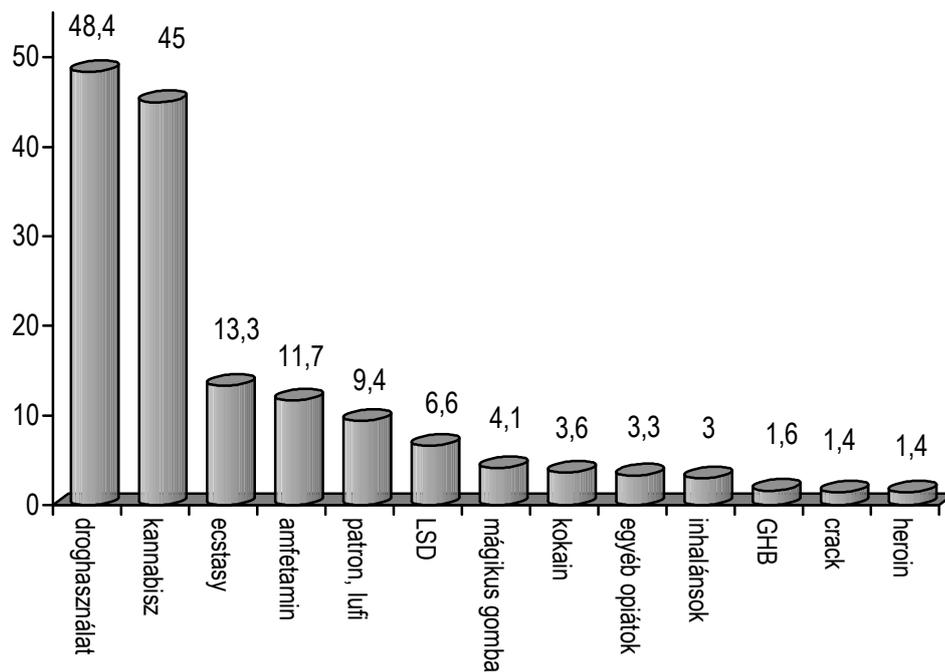

Szerstruktúra

Szerenként vizsgálva az életprevalencia értékeket, jelen kutatásban is – a korábbi, más populációkban szerzett hazai és nemzetközi tapasztalatokhoz hasonlóan – a többi szerhez képest kimagasló kipróbálási rátákat kaptunk a cannabis származékok esetében (életprevalencia: 45%; éves prevalencia: 29,3%, havi prevalencia: 15,4%). A droghasználók 95,5%-a fogyasztott marihuánát vagy hasist eddigi élete során, s a THC használók rövidebb fogyasztási időszakokat vizsgálva is hasonló arányokat képviselnek a fogyasztók között. Az elmúlt évben használók 90,9, az elmúlt hónapban fogyasztók 87,8%-a marihuánát/hasist (is) használt. A marihuána alkohollal történő együttlétfogyasztását a válaszolók 27,2%-a jelezte.

A következő legtöbbször által használt szercsoportot az ún. disco drogok (ecstasy, amfetamin) képezik. E szerek életprevalencia értéke - a vizsgálat konfidencia intervallumát figyelembe véve - gyakorlatilag megegyező. Jelentős továbbá az LSD fogyasztás elterjedtsége, illetve a legálisan hozzáférhető, patron/lufi használata. Az intravénás droghasználat életprevalencia értéke pedig 0,9%.

6. ábra: *A biztosan droghasználati célú szerfogyasztás struktúrája 2004-ben
Összesített és szerenkénti életprevalencia értékek a budapesti 11.-12. évfolyamos
középiskolások körében (a kérdésre válaszolók százalékában)*

A visszaélésszerű gyógyszerhasználaton belül – a mérési hibát figyelembe véve – azonos mértékben elterjed a nyugtatók orvosi rendelvény nélküli használata, illetve az alkohol-gyógyszer kombinációk kipróbálása. E magatartások előfordulását a diákok 17-19%-a jelezte. Az altatók orvosi rendelvény nélküli kipróbálása a válaszolók 12,2%-ánál fordult elő.

Az egyes tiltott szerek esetében többnyire nem, mindössze a kannabisz származékok esetében mutatkozik szignifikáns különbség a fiúk és a lányok életprevalencia értékeiben. A legálisan hozzáférhető de csak droghasználati céllal használható szereik közül a patron/lufi esetében mutatkozik hasonló nem mintázat. Ugyanakkor mindegyik visszaélésszerű gyógyszerhasználat - a rendelvény nélküli nyugtató/altató fogyasztás illetve az alkohol-gyógyszer kombinációk használata - egyaránt jellemzően a lányok körében fordul elő nagyobb arányban.

11.tábla: Az egyes szerek életprevalencia értéke a 11-12. évfolyamos budapesti középiskolások körében (a válaszolók százalékában) 2003-ban

DROGOK	FIÚ	LÁNY	SZIGN. (p)
KANNABISZ	48,2	41,6	<0,0001
ALKOHOL ÉS MARIHUÁNA/HASIS EGYÜTT	31,1	23,4	0,001
OPIÁT			
HEROIN	1,3	1,6	nsz
EGYÉB OPIÁTOK	3,2	3,4	nsz
KOKAIN			
KOKAIN	3,9	3,3	nsz
CRACK	1,5	1,3	nsz
AMFETAMIN	11,3	11,9	nsz
ECSTASY	13,7	13,0	nsz
GHB	1,5	1,4	nsz
HALLUCINOGEN			
LSD	8,1	5,0	nsz
EGYÉB HALLUCINOGENEK (MÁGIKUS GOMBA)	5,1	3,3	nsz
ALTATÓK ORVOSI RENDELVÉNY NÉLKÜL	8,2	16,4	<0,0001
NYUGTATÓK ORVOSI RENDELVÉNY NÉLKÜL	13,2	25,1	<0,0001
ALKOHOL ÉS GYÓGYSZER EGYÜTTFOGYASZTÁS	14,2	20,2	0,002
INHALÁNSOK	3,4	2,4	nsz
ANABOLIKUS SZTEROIDOK	3,7	1,2	0,085
LUFİ/PATRON	11,9	6,7	0,007
EGYÉB DROGOK	5,3	4,0	nsz

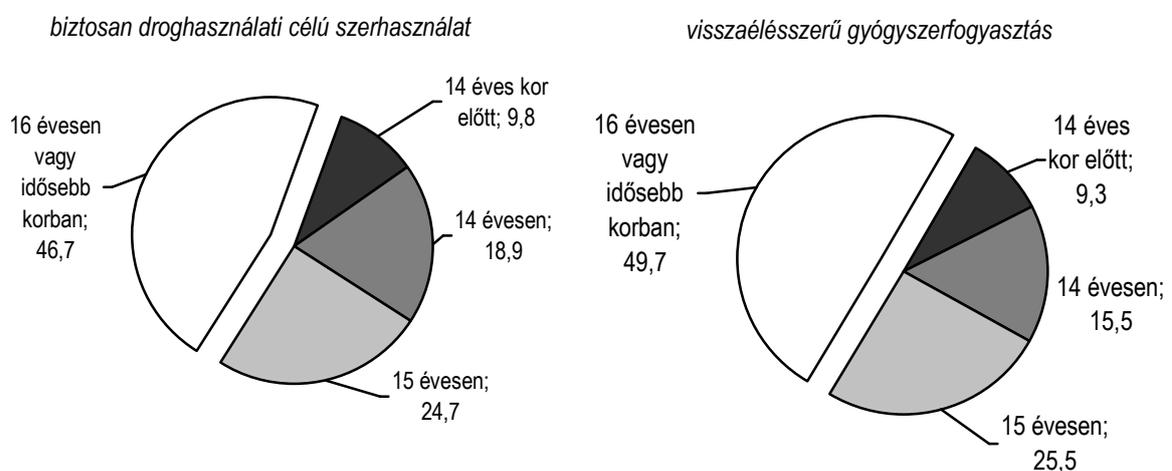
Az első droghasználat

Az elsőnek fogyasztott szert megnevező biztosan droghasználati célú droghasználók mintegy négyötöde több mint négyötöde (82,3%) elsőként marihuánát vagy hasist fogyasztott, számottevő, 3-4%-os arányban előfordul még az első szerhasználatként körükben az ecstasy, valamint a nyugtató használat. Az összes többi szer elenyésző (1% körüli) arányban szerepel az elsőnek használt szerek között, és egyáltalán nem fordul elő a heroin, és a mágikus gomba. Az első használat okai között a biztosan droghasználati céllal fogyasztók háromnegyede (75,8%) említi a kíváncsiságot, egyötödük azt, hogy „jól akarta érezni magát”, s mintegy minden tizenötödik (6,2%) említi a felejtést az okok között. A többi vizsgált ok 4-5%-os arányban fordulnak elő.

Mind a biztosan droghasználati célú, mind a visszaélésszerű gyógyszerfogyasztás esetében – az időbeli tendenciákban jelentkező, az első droghasználat egyre fiatalabb életkorra való tolódása ellenére (Paksi, Elekes 2003) – a középiskolás kor utolsó éveiben még igen nagy

arányban kerülnek kapcsolatba a fiatalok a különféle visszaélésre alkalmas szerekkel. A kapcsolatba kerülések közel fele mind biztosan droghasználati céllal fogyasztható szerek, mind a visszaélésre alkalmas gyógyszerek esetében 16 éves korban, vagy azt követően történik. Összességében azok, akik a középiskola befejezéséig kapcsolatba kerülnek valamilyen droggal, ezt többnyire a középiskolás évek alatt teszik. Mindazonáltal nem elhanyagolható, hogy minden harmadik-negyedik 11.-12. évfolyamos drogkipróbáló esetében a kapcsolatba kerülés 14 évesen, vagy annál fiatalabb életkorban történt.

7. ábra: *Az első használat életkora a használók százalékában (Budapest, 11-12. évfolyam, 2003)*

A 2003-as budapesti vizsgálat adataival összehasonlítva (Paksi, Elekes, 2003), a 11.-12. évfolyamon a diákok további 13%-a, azaz a fogyasztók mintegy 26%-a a középiskolás évek utolsó éveiben kerül kapcsolatba a drogokkal.

Az első szerhasználat életkorában nem mutatkozik nemek közötti különbség. Az évfolyamok között megjelenő eltérés viszont tendencia jelleggel ($p=0,067$) az elmúlt években végzett középiskolás-vizsgálatok összehasonlítása során kimutatott, az első használat életkorának egyre fiatalabb korra tevődését jelző, kedvezőtlen trendet látszik alátámasztani.

A fentiekben a képzési típusok mentén megmutatókozó – a szakiskolákban tanulók fokozott veszélyeztetettségét jelző – eredményeket erősítve, az első használat életkorára vonatkozó

adatok azt jelzik, hogy az érettségít nem adó képzésben résztvevő droghasználók korábbi életkorban ismerkedtek meg valamilyen tiltott droggal, mint korosztályuk más képzést típusban tanuló tagjai.

ALKOHOLFOGYASZTÁSSAL KAPCSOLATOS FŐBB EREDMÉNYEK

A fogyasztás főbb prevalencia értékei

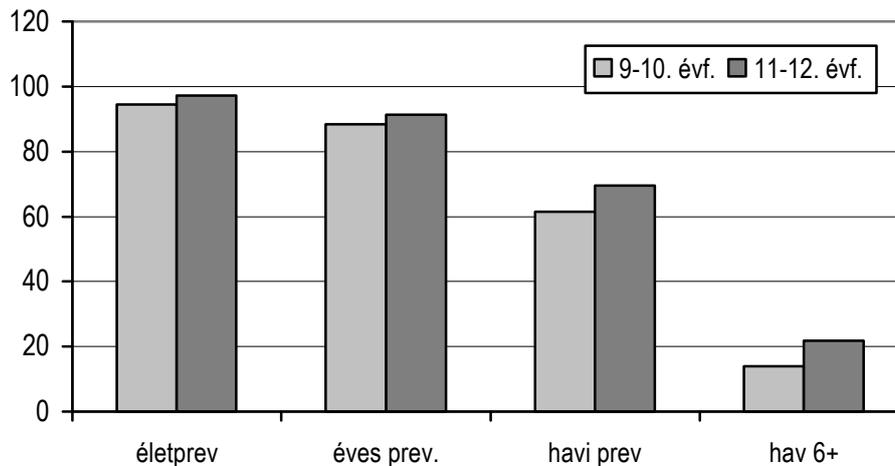
Szinte valamennyi 11-12. évfolyamos középiskolás legalább egyszer ivott már életében alkoholt. Az alkoholt soha nem próbáltak aránya összesen 2,8 %. Az előző 12 hónapban is a kérdezettek túlnyomó többsége fogyasztott alkoholt, a fiúk 92,1 %-a a lányoknak pedig 90,7 %-a. A megelőző hónapban a fiúk háromnegyed része és a lányoknak is közel kétharmada ivott alkoholt. A megkérdezettek egyötöde legalább hat alkalommal, 11,3 %-a pedig legalább 10 alkalommal ivott alkoholt. Fiúknál a nagyobb gyakoriságú fogyasztás egyértelműen elterjedtebb, mint a lányoknál.

*12.tábla: Az alkoholfogyasztás főbb prevalencia értékei nemenként
(a válaszolók %-ában)*

	FIÚ	LÁNY	ÖSSZES
ÉLETPREVALENCIA	96,9	97,5	97,2
ÉVES PREVALENCIA	92,1	90,7	91,4
HAVI PREVALENCIA	74,2	64,7	69,5
HAVI HAT VAGY TÖBBSZÖR IVOTT	28,6	14,7	21,8

Az alkoholfogyasztás valamennyi prevalencia értéke enyhe növekedést mutat a 11. és a 12. évfolyam között. Így a 12. évfolyamon az alkoholt soha nem próbálók aránya már csupán 1,5 %, az előző hónapban alkoholt *nem* fogyasztók aránya pedig csak 28,9 %.

8. ábra: Az alkoholfogyasztás főbb prevalencia értékei a 9.-10. és a 11-12. évfolyamon (a válaszolók %-ában)

A felsőbb évfolyamok felé haladva kevésbé az alkoholfogyasztás élet vagy éves prevalencia értéke, mint inkább a rendszeresebb fogyasztásra utaló havi prevalencia érték és a havi hat vagy több alkalommal való fogyasztás mutat jelentős növekedést a fiatalok körében. Míg 2003-ban a 9. évfolyamon az előző hónapban alkoholt fogyasztók aránya 57,3 % volt, 2004-re a prevalencia érték a 12. évfolyamon már 71,1 %. A havi hat vagy több alkalommal fogyasztók aránya pedig közel megduplázódott: a 9. évfolyamon 12,6 % volt, a 12. évfolyamon pedig már 22,1 %.

Az alkoholfogyasztás élet- éves és havi prevalencia értékei arra utalnak, hogy az alkoholfogyasztás legelterjedtebb a gimnáziumban tanuló fiatalok között. A főbb prevalencia értékek alapján kevésbé elterjedt a fogyasztás a szakközépiskolákban, és a legkisebb prevalencia értékeket a szakiskolákban találjuk. Ugyanakkor a rendszeresebb – havi hat vagy több alkalommal történő – alkoholfogyasztás legnagyobb arányban a szakiskolákban fordul elő, ettől alig maradnak el a gimnáziumok, és legritkább a szakközépiskolákban. Összességében azonban a prevalencia értékek arra utalnak, hogy az iskola típusától függetlenül a középiskolások többsége legalább alkalmanként fogyaszt alkoholt.

Az utolsó fogyasztás adatai

Az utolsó fogyasztási alkalomra vonatkozó adatok részben a fogyasztott ital fajtájára, részben pedig a mennyiségre vonatkozó információkat tartalmaznak.

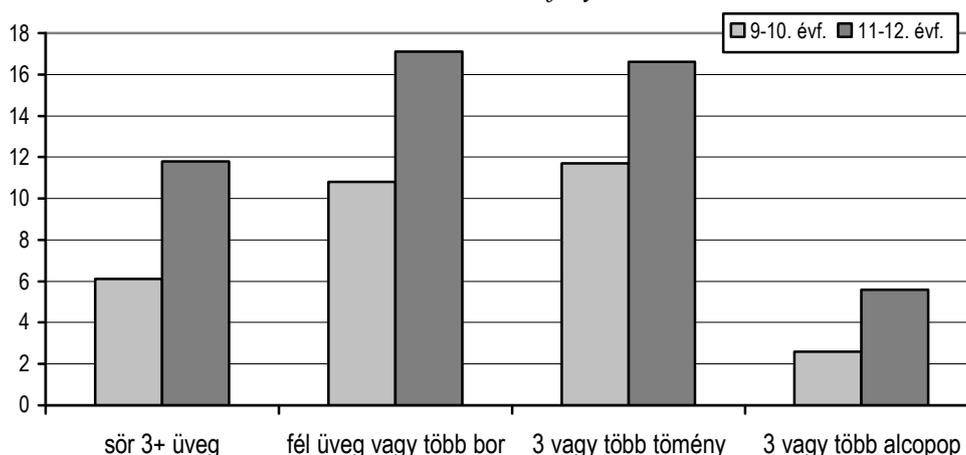
13.tábla: Az utolsó alkalom fogyasztási mutatói nemenként (a válaszolók %-ában)

	FIÚ	LÁNY	ÖSSZES
Ivott sört	58,9	25,9	42,6
3 vagy több üveg sört ivott	20,0	3,3	11,8
Ivott bort	53,8	52,7	53,1
Fél üvegnél (3,5 dl) több bort ivott	22,5	11,5	17,1
Ivott töményt	53,1	46,1	49,6
3 vagy több tömény italt ivott	19,5	11,6	16,6
Ivott alcopopot	23,1	35,0	28,9
3 vagy több üveggel ivott	5,5	5,6	5,6

Az utolsó alkalomra vonatkozó fogyasztási adatok alapján a fiúk leggyakrabban sört isznak, ettől csupán kis mértékben marad el a bor és a tömény ital előfordulása. Alcopopot (alkoholtartalmú üdítőitalt) a fiúk alig egynegyede fogyasztott. A lányoknál a bor szerepel legnagyobb arányban az utolsó alkalommal fogyasztott italok között, és ettől csak kis mértékben marad el a tömény ital előfordulása. Sört a lányoknak csak az egynegyede fogyasztott az utolsó alkalommal, és ez a korábbi eredményeinkhez hasonlóan azt támasztja alá, hogy a lányok továbbra is legritkábban sört fogyasztanak. Az alcopop a lányoknál elterjedtebb, több mint egyharmaduk ivott ilyen italt az utolsó fogyasztás alkalmakor.

Nagyobb mennyiséget a fiúk elsősorban borból, majd sörből és töményből fogyasztották, a különbségek azonban nem jelentősek az egyes italfajták között. Lányoknál a nagyobb mennyiségű fogyasztás elsősorban borból és töményből történik. A sör mennyiségi adatai a gyakorisági adatokhoz hasonlóan arra utalnak, hogy a lányok kevés sört fogyasztanak.

9. ábra: *Nagyobb mennyiségű fogyasztás italfajtánként az utolsó alkalommal 9.-10. és a 11.-12. évfolyamon*

Az utolsó alkalom fogyasztása a nagyobb mennyiségre vonatkozó adatok alapján egyértelmű növekedést mutat a középiskola 9-10. és 11-12. évfolyama között. A nagyobb mennyiségű sört és alcopopot fogyasztók aránya megkétszereződött, de jelentősen nőtt a nagyobb mennyiségű bort és tömény italt fogyasztók aránya is.

Az utolsó alkalom fogyasztására utaló iskolatípusonkénti adatok azt mutatják, hogy a nagyobb mennyiségű borfogyasztás hasonló arányban fordul elő valamennyi iskolatípusban.

A sör, a tömény és az alcopop utolsó alkalomra vonatkozó mennyiségi adatai – ellentétben a prevalencia értékekkel – arra utalnak, hogy a nagyobb mennyiségű fogyasztás a szakiskolákban fordul elő legnagyobb arányban, legritkábban pedig a gimnáziumokban. A szakközépiskolában tanulók e három italfajtában a közepén helyezkednek el a három iskolatípus között.

A lerészegedés és a nagyivás főbb mutatói

A megkérdezett fiatalok több mint háromnegyed része legalább egyszer volt már részeg az életben. A lányoknál az arány valamelyest kisebb, a fiúknál nagyobb. A megelőző évben a megkérdezettek 60,3 %-a volt legalább egyszer részeg, a lányok több mint fele és a fiúk közel 70 %-a. A kérdezést megelőző hónapban a megkérdezettek egyharmada volt legalább egyszer részeg, három vagy több alkalommal pedig 11,7 % ivott annyit, hogy lerészegedett.

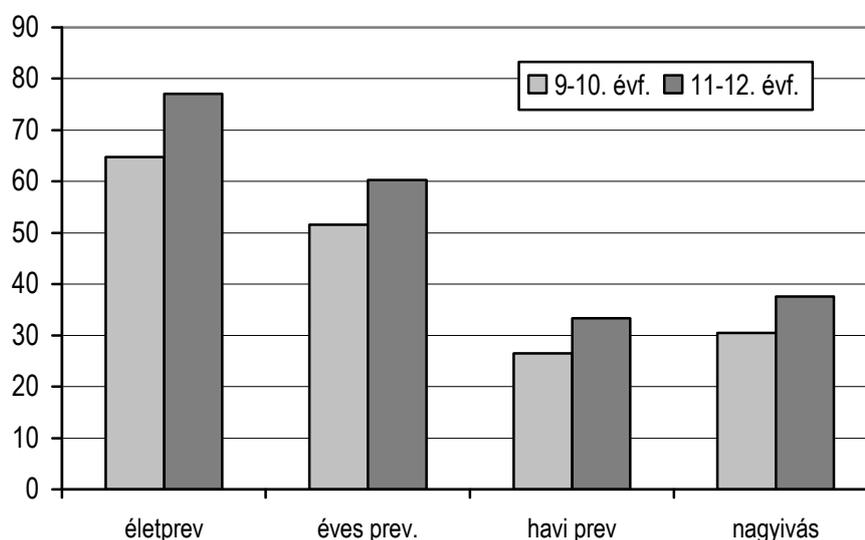
A lerészegedés havi prevalencia értékénél valamelyest gyakoribb a nagyivás (öt vagy több ital egy alkalommal történő elfogyasztása) gyakorisága fiúknál és lányoknál egyaránt.

14.tábla: A lerészegedés és nagyivás főbb prevalencia értékei nemenként

	Fiú	lány	összes
lerészegedés			
életprevalencia	83,2	70,9	77,1
Éves prevalencia	69,2	51,0	60,3
Havi prevalencia	41,9	24,2	33,3
nagyivás			
Havi prevalencia	46,2	28,3	37,5

Hasonlóan az alkoholfogyasztás egyéb mutatóihoz, a nagyivás és a lerészegedés prevalencia értékei is növekedést mutatnak a 11. és a 12. évfolyam között, ez a növekedés azonban csupán 1-3 %-os. Ennél jelentősebb növekedést tapasztalunk akkor, ha a 2003. évi 9-10. évfolyamosok adatait hasonlítjuk össze a 2004-ben megkérdezett 11-12. évfolyamosok adataival.

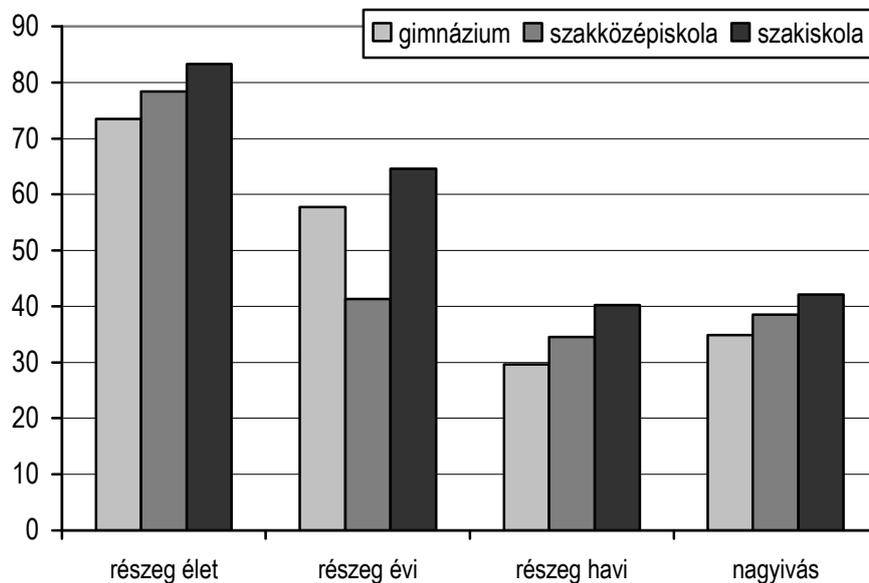
10. ábra: A lerészegedés és nagyivás főbb prevalencia értékei a 9.-10. és a 11.-12. évfolyamon

A nagyivás prevalenciája kisebb mértékben, a lerészegedés prevalencia értékei azonban jelentősebben nőttek a vizsgált évfolyamok között. Ennél is jelentősebb növekedést tapasztalunk, ha a középiskola két szélső évfolyamának adatait hasonlítjuk össze. A lerészegedés életprevalenciája a középiskola 4 éve alatt közel 20 %-kal (60,4%-ról 79 %-ra)

nőtt, az éves prevalencia 14,5 %-kal, a havi prevalencia pedig 11,2 %-kal magasabb a 12. évfolyamon, mint a 9. évfolyamon. A nagyívás prevalenciája szintén jelentősen megnő: 27,3 %-ról 38,1 %-ra.

11. ábra: A lerészegedés és nagyívás főbb prevalencia értékei képzési típus szerint

Az alkoholfogyasztás szélsőséesebb formáit kifejező mutatók a lerészegedés és a nagyívás is legelterjedtebb a szakiskolákban tanulók között. A prevalencia értékek legalacsonyabbak a gimnazisták között. Ettől eltérő tendenciát csupán a lerészegedés éves prevalenciája mutat, ahol a gimnazisták a második helyet foglalják el, és a szakközépiskolákban a legalacsonyabb azoknak az aránya, akik a megelőző évben legalább egyszer voltak részegek.

Az alkoholfogyasztás feltételezett következményei

A fiatalok elsősorban pozitív következményeket társítanak az alkoholfogyasztáshoz. Közel háromnegyed részük véli úgy, hogy az alkohol hatására ellazulna, feloldódna, és kétharmad részük valószínűnek tartja a jó szórakozást, mint következményt. A negatív következmények közül az egészségre való ártalmat és a másnaposságot említik legnagyobb arányban, de ezeket a negatív következményeket is a megkérdezettek alig több mint egyharmada tartja valószínűnek. Legkisebb arányban a rendőrséggel való konfliktus bekövetkezését tartják valószínűnek a fiatalok.

15.tábla: Az egyes következmények feltételezett bekövetkezését „valószínűnek” vagy „nagyon valószínűnek” tartók aránya (%)

KÖVETKEZMÉNY	„NAGYON VALÓSZÍNŰ” VAGY „VALÓSZÍNŰ” VÁLASZOK ARÁNYA
ELLAZULNÉK, FELOLDÓDNÉK	72,2
NAGYON JÓL SZÓRAKOZNÉK	65,1
BARÁTSÁGOSABBNAK, ÉREZNÉM MAGAM	55,6
BOLDOGNAK ÉREZNÉM MAGAM	48,5
ELFELEJTENÉM A PROBLÉMÁIM	35,5
ÁRTANÉK VELE AZ EGÉSZSÉGEMNEK	33,9
MÁSNAPOS LENNÉK	30,4
OLYAT TENNÉK, AMIT KÉSŐBB MEGBÁNNÉK	15,5
BETEGNEK ÉREZNÉM MAGAM	6,7
NEM TUDNÁM ABBAHAGYNI AZ IVÁST	6,4
PROBLÉMÁM LENNE A RENDŐRSÉGGEL	5,6

Összegzés

A jelen kutatási beszámoló tárgyát képező, 2004. tavaszán a 11.-12. évfolyamos budapesti középiskolások körében készült alkohol- és drogepidemiológiai vizsgálat alapján azt mondhatjuk, hogy a középiskola utolsó két évében járó diákok több mint fele (55,2%-a) fogyasztott már életében valamilyen visszaélésre alkalmas szert. 29,1% használt orvosi rendelvény nélkül és/vagy alkohollal kombinálva valamilyen visszaélésre alkalmas gyógyszert. A visszaélésszerű gyógyszerhasználók több mint háromnegyede (77,4%-a) azonban emellett használt valamilyen szert biztosan droghasználati céllal is. Így azok aránya, akik csak visszaélésszerű gyógyszerhasználattal próbálkoztak, de emellett nem használtak olyan szert, ami csak biztosan droghasználati céllal fogyasztható, 6,7%. A válaszolók közel fele (48,4%) fogyasztott már életében tiltott szert és/vagy legálisan hozzáférhető, de csak biztosan droghasználati céllal használható szert (inhalánst, patront, lufit), ezen belül többségük (a droghasználók 98%-a), a válaszolók 47,5%-a tiltott szert. A középiskolások körében – az utóbbi évek vizsgálataival összhangban – a tiltott szerek fogyasztása a legtöbb diákot érintő, és egyben a leggyakoribb használattal jellemezhető visszaélésszerű

szerhasználó magatartás. A 2003-as budapesti vizsgálat adataival összehasonlítva, a 11. évfolyamra 10 százalékponttal - azaz 35%-ról, 45%-ra - növekedett a drogokkal kapcsolatba került diákok aránya. A 11. és a 12. évfolyam között pedig ennél valamelyest kisebb, mintegy 7 százalékpontra becsülhető az új kipróbálók aránya.

Alkoholt ebben az életkorban gyakorlatilag már minden fiatal fogyasztott, közel 70 %-uk az előző hónapban is ivott, és egyötödük havi hat vagy több alkalommal. A megkérdezettek háromnegyed része legalább egyszer lerészegedett már az életben, és egyharmaduk a kérdezést megelőző hónapban is volt részeg. A fiúkra egyértelműen a gyakoribb és nagyobb mennyiségű fogyasztás a jellemző, mint a lányokra.

A kutatás eredményei megerősítik azt, a korábbi kutatások által is jelzett (Paksi 2002, 2003b) megállapítást, hogy - bár a középiskola megkezdésére a fiatalok többsége már kipróbálta az alkoholt, s egyre jelentékenyebb részüknek már a drogok sem ismeretlenek, - a középiskolás évek meghatározóak a különböző egészségkárosító fogyasztási szokások, és elsősorban a rendszeres fogyasztás kialakulásában. Így a havi hat vagy több alkalommal alkoholt fogyasztók aránya közel megkétszereződik, nő a nagyobb mennyiségű alkoholt fogyasztók aránya, 20 százalékponttal nő a lerészegedés életprevalencia értéke, 11-el a havi prevalenciája. A drogokkal kapcsolatba kerülés szempontjából pedig különösen meghatározó ez az életszakasz. A középiskola végére a tiltott szerek kipróbálásán túljutó diákok több mint kétharmada a középiskolás évek alatt fogyasztott először valamilyen drogot.

Korábbi kutatásainkkal egybehangzóan a jelen kutatási eredmények is arra utalnak, hogy a gimnazistákra jellemzőek a legkevésbé a veszélyeztető szokások. Közöttük szignifikánsan alacsonyabb a különböző visszaélészerű szerfogyasztó magatartások előfordulása, és amennyiben fogyasztanak valamilyen drogot, az kevésbé veszélyeztető jellegű. Bár a prevalencia értékek alapján elterjedtebb közöttük az alkoholfogyasztás, ritkábban isznak nagyobb mennyiséget, és ritkább a lerészegedés is közöttük. A szakiskolások látszanak a

legveszélyeztetettebbeknek, közöttük a leginkább elterjedt, és a leggyakoribb a tiltott drogok fogyasztása, a visszaélészerű gyógyszerhasználat, a dohányzás, valamint a nagyobb mennyiségű alkoholfogyasztás és a lerészegedés.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Elekes Zs.-Paksi B. (1993a): Budapesti középiskolások drogfogyasztása. *Protestáns Szemle* 4.
- Elekes Zs. - Paksi B. (1993b): Adalékok a hazai drogprobléma jellegének elemzéséhez. *Esély*, 6. (52-64)
- Elekes Zs.- Paksi B.(1994): Adalékok a magyarországi drogfogyasztás alakulásához. In.: *Devianciák Magyarországon*. Szerkesztette: Münnich I. - Moksony F. Közélet Kiadó, Budapest. (308-322)
- Elekes Zs.- Paksi B. (1996): *A magyarországi középiskolások alkohol és drogfogyasztása*. Népjóléti Minisztérium, Budapest, (1-126)
- Elekes Zs. - Paksi B. (2000a): *Drogok és fiatalok – Középiskolások droghasználata, alkoholfogyasztása és dohányzása az évezred végén Magyarországon*,. ISM, Budapest
- Elekes Zs. - Paksi B. (2000b): Önbevallásos vizsgálatok Magyarországon a kilencvenes években. Ritter I. (szerk): *Jelentés a magyarországi kábítószerhelyzetről*, ISM, Budapest
- Elekes Zs., Paksi B. (2002): *A felnőtt népesség droghasználata és alkoholfogyasztása Magyarországon*. Kutatási beszámoló. ISM
- Hibell, B.- Andersson, B. - Bjarnasson, T. - Kokkevi, A. - Morgan, M. – Narusk, A. (1997): *The 1995 ESPAD Report. Alcohol and Other Drug Use Among Students in 30 European Countries*. The European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs. CAN, Stockholm, Sweden.
- Hibell, B.- Andersson, B. – Ahlström, S. – Balakireva O. - Bjarnasson, T. - Kokkevi, A. - Morgan, M. (2001): *The 1999 ESPAD Report. Alcohol and Other Drug Use Among Students in 30 European Countries*. The European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs. CAN, Stockholm, Sweden.
- Hibell, B.- Andersson, B. (2002): *The European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs. Project Plan. Final version*. Stockholm, Sweden. 2002. September.
- Paksi B. (1997): A drogjelenség magyarországi kutatásának módszertani problémái, lehetőségei. In.: *Colloquium. Szociológiai Műhelytanulmányok*. (Szerk: Paksi B. - Hegedüs R. - Bozsonyi K.) BKE Szociológia Tanszék, Budapest, (209-235)
- Paksi B. (2002): A drogfogyasztás prevalenciaértékei, mintázata, tendenciái. In: *Jelentés a magyarországi kábítószerhelyzetről*. (szerk: Ritter Ildikó) ISM. Budapest.
- Paksi B. (2003a): A felnőtt népesség droghasználata Magyarországon, *Addiktológia*.1.
- Paksi B. (2003b): A drogfogyasztás prevalenciaértékei, mintázata, tendenciái. In: *Jelentés a magyarországi kábítószerhelyzetről*. GYISM. Budapest.

Paksi B. (2003c): Drogok és felnőttek. A tizennyolc év feletti lakosság drogfogyasztása és droggal kapcsolatos gondolkodása az ezredfordulón, Magyarországon. Szakmai forrás sorozat. 4. L'Harmattan. Budapest, 2003.

Paksi B. – Elekes Zs. (2003): A középiskolások drogfogyasztása 2003-ban Budapesten. Helyzetkép és tendenciák. Addiktológia. 3-4.